

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ ОСОБИСТОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ПІДРОЗДІЛІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК, ЯКІ БЕРУТЬ
БЕЗПОСЕРЕДНЮ УЧАСТЬ В ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛDETERMINATION OF PERSONALITY TYPE OF THE PERSONNEL
OF THE AIRBORNE ASSAULT FORCES WHO TAKE DIRECT PART
IN JOINT FORCES OPERATION

Оцінювання особистісних характеристик є одним із ефективних шляхів визначення військовослужбовців, які за особливостями свого характеру та домінуючим психічним станом є найбільш надійними й ефективними під час службово-бойової діяльності.

У статті наведено деякі результати емпіричних досліджень, які проведені в частинах Десантно-штурмових військ Збройних Сил України з 2019 по 2020 роки. У дослідженні брали участь 173 військовослужбовці – учасники бойових дій на сході України. Оскільки проведене дослідження було досить об'ємним, його результати будуть висвітлені в серії наукових публікацій.

Метою цієї частини дослідження було визначити типи особистості, які притаманні кращим військовослужбовцям Десантно-штурмових військ. Дослідження побудоване так. Воно мало два напрями роботи: перший – це проведення діагностичних методик із військовослужбовцями; другий – проведення опитування безпосередніх командирів тих підрозділів, військовослужбовці яких брали участь у дослідженні, з метою виділення еталонної групи. Необхідність виділення еталонної групи полягала в такому: визначення певних осіб серед загального числа досліджуваних, показники психологічних характеристик яких будуть визначатися як найкращі й необхідні для забезпечення ефективного ведення бойових завдань. Опитування безпосередніх командирів складалося лише з одного питання: «Кого зі своїх підлеглих Ви можете охарактеризувати як військовослужбовця, який ефективно виконував завдання в районі ведення бойових дій». Тут дуже важливо підкреслити саме виконання бойових завдань, а не будь-які інші характеристики, наприклад, гарну дисципліну, гарні стосунки з колективом тощо. До першої-еталонної групи увійшли 18 військовослужбовців, до другої групи – 155 військовослужбовців.

Шляхом виділення еталонної групи та подальшого порівняння визначених типологічних показників з іншою групою мета, яку ставили перед собою дослідники, досягнута.

Результати проведеного дослідження можна використовувати під час визначення кандидатів для проходження служби в лавах Десантно-штурмових військ Збройних Сил України за умови, що будуть унесені певні зміни до Інструкції з організації професійно-психологічного відбору в Збройних Силах України. Також отримані результати можуть використовуватися військовими психологами під час проведення внутрішньої роботи (психологічної

підготовки та психокорекційних заходів) для досягнення особовим складом показників кращих представників свого роду військ.

Ключові слова: військовослужбовці, Десантно-штурмові війська, типологічні особливості, учасники бойових дій, психологічні характеристики, операція Об'єднаних сил, професійно-психологічний відбір.

The article presents some results of empirical research that was conducted in the units of the Airborne Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine from 2019 to 2020. 173 military personnel – the combatants in eastern Ukraine participated in the study. As the study was quite extensive, the results will be reported in the Scientific Publications Series.

The purpose of this part of the study was to determine the personality types that are inherent in the best personnel of the Airborne Assault Forces. The study was structured as follows. It had two areas of work: the first was diagnostic techniques with the military; the second was interview of direct commanders of those units whose personnel took part in the study, in order to select the reference group. The need to select the reference group was as follows: identification of certain persons among the total number of persons under investigation, indicators of psychological characteristics of which will be determined as the best and necessary to ensure effective combat missions. The interview of direct commanders consisted of only one question: "Which of your subordinates can you describe as a soldier who effectively performed tasks in the area of hostilities?" It is very important to emphasize here precisely the performance of combat tasks, and not any other characteristics, such as good discipline, good relations with the team and so on. The first reference group included 18 personnel, the second group – 155.

The goal of researchers was achieved by selecting the reference group and then comparing of certain typological indicators with another group.

The results of the study can be used to identify candidates for service in the Airborne Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine, provided that certain changes will be made to the Instruction on the organization of professional and psychological selection in the Armed Forces of Ukraine. The results can be used by military psychologists for internal work (psychological training and psycho-corrective measures) to achieve the performance of the best military representatives.

Key words: personnel, the Airborne Assault Forces, typological features, combatants, psychological characteristics, Joint Forces operation, professional and psychological selection.

УДК 159.947

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.17.26>

Кравченко К.О.

к.психол.н.,

т. в. о. начальника науково-дослідного управління військово-гуманітарних досліджень науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бура Ю.С.

молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем психофізіологічних досліджень науково-дослідного управління військово-гуманітарних досліджень науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми. Ведення бойових дій на сході України висувають певні вимоги не тільки до професійної підготовки військовослужбовців, а й до переліку їхніх психологічних характеристик і певних професійно важливих якостей. Причому варто зазначити, що професійна придатність, ефективність і надійність службово-бойової діяльності (як і будь-якої іншої професійної діяльності) залежить від низки чинників, одним із яких є індивідуально-психологічні особливості військовослужбовця. Фахівці психологічного профілю приділяють велику увагу дослідженню індивідуальних особливостей людини, які, з одного боку, є сталими, базисними характеристиками конкретної особистості, а з іншого боку, у повному обсязі визначають індивідуальні поведінкові реакції та психологічні стани, що впливають на ефективність і надійність діяльності, що у військовій справі є досить вагомим аргументом.

Як зазначають М. Окландер та І. Жарська, тип особистості – це сукупність психологічних характеристик особи, що зумовлюють відносно постійні й послідовні реакції на вплив чинників навколишнього середовища [1, с. 75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійно важливі психологічні характеристики особистості цікавлять науковців у різних своїх аспектах застосування. Так, наприклад, Е. Винсейл виокремлює дванадцять рис особистості пілотів, які можуть бути причиною виникнення помилок і надзвичайних ситуацій у льотній діяльності [2, с. 4238–4244]. С. Лагер зазначав, що особистість характеризується сукупністю синдромів (групи рис особистості), а оскільки надійність діяльності корелює зі змінами цих синдромів, то її можна прогнозувати на основі вивчення сукупності рис особистості конкретно взятої людини [3, с. 261]. І. Коровикова стверджує, що особистісна сфера суб'єкта діяльності має регулятивний вплив, який значною мірою визначає кінцевий результат діяльності й проявляється через закономірності формування та динаміки ставлення людини до своєї діяльності [4, с. 126–127].

Вивченням окремих аспектів психологічних характеристик військовослужбовців займалися такі науковці: М. Варій, З. Зонь, М. Корольчук, К. Кравченко, В. Крайнюк, В. Марченко, П. Криворучко та інші, зокрема в рамках вирішення проблеми професійно-психологічного відбору – Н. Агаєв, В. Вайсман, Т. Грицевич, О. Капінус, Е. Литвиненко, А. Неурова, Г. Ржеський, І. Сапов, А. Солодков, Д. Сохадзе, В. Стасюк та інші. Незважаючи на численні дослідження, питання щодо психологічних характеристик, а саме визначення типу особистості військовослужбовців підрозділів Десантно-штурмових військ, залишаються мало дослідженими.

Отже, оцінювання особистісних характеристик є одним із ефективних шляхів визначення військовослужбовців, які за особливостями свого характеру та домінуючим психічним станом є найбільш надійними й ефективними під час службово-бойової діяльності. Цим і зумовлена актуальність обраної тематики дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – визначити типи особистості, які притаманні кращим військовослужбовцям Десантно-штурмових військ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати, отримані за методикою визначення типу особистості й можливих особистісних розладів (Дж. Олдхем, Л. Морріса), наведені в таблиці 1.

Як показано в таблиці 1, для *першої-еталонної групи* характерні такі типологічні показники: «сумлінний» (8,29), «пильний» (7,14), «самовпевнений» (6,57), «діяльний та агресивний» (6,14) – і показники, які мають найменший прояв: «чуттєвий» (3,86) і «відлюдник» (2,71). *Другій групі* притаманні такі особливості: «сумлінний» (6,41), «авантюрний» (5,82), «пильний» (5,74) та «самовпевнений» (5,47).

На нашу думку, є доцільним проаналізувати саме достовірні відмінності між групами, тобто зрозуміти, чому безпосередні командири визначили саме цих військовослужбовців як кращих та ефективніших під час ведення бойових дій. Ми бачимо, що достовірні відмінності між групами досліджуваних визначені за такими показниками: «сумлінний», «пильний» – найбільші показники, «чуттєвий» і «відлюдник» – найменші показники. Дамо більш повну характеристику цим типам особистості, які визначають автори методики.

Сумлінний тип особистості – це люди високих моральних принципів, вони дуже обов'язкові, не дозволяють собі відпочити до тих пір, поки робота не виконана й не виконана правильно. Вони віддані своїм родинам, своїй справі, своїм начальникам. Наполеглива праця для них – норма [5, с. 27–28].

Розглянемо більш детально характеристики сумлінного типу особистості, які визначають автори методики. Таких осіб можна описати так: працюють важко й ретельно (але досягають середніх результатів), позитивні, веселі, завжди дотримуються моральних та етичних норм, чого очікують і від інших людей, намагаються вибрати найкращу стратегію поведінки або діяльності (хоча рішення керівника для них завжди правильне), розбивають своє завдання на дрібні деталі й не можуть пропустити жодного моменту, їх складно відхилити від наміченої цілі, уважають за краще добре продумані дії, хороші організатори, намагаються розчистити поле діяльності навколо себе і зрідка допускають серйозні ексцеси, вони ніколи не забувають

Результати за методикою визначення типу особистості й можливих особистісних розладів (Д.Ж. Олдхема, Л. Морріса)

Показники	Група 1 (еталонна група)		Група 2		Критерій Стьюдента
	$\bar{X}_1 \pm \delta_1$		$\bar{X}_2 \pm \delta_2$		
Пильний	7,14	2,97	5,74	3,77	1,847**
Відлюдник	2,71	2,06	4,94	2,90	-4,137***
Ідіосинкратичний	4,86	3,18	4,53	3,34	0,411
Авантюрний	4,43	3,87	5,82	3,49	-1,463
Діяльний	6,14	2,97	5,06	2,52	1,488
Драматичний	4,86	4,10	4,71	2,78	0,153
Самовпевнений	6,57	2,94	5,47	2,60	1,523
Чуттєвий	3,86	2,04	5,24	2,72	-2,614***
Відданий	4,14	0,38	4,26	2,85	-0,496
Сумлінний	8,29	1,70	6,41	2,96	4,016***
Дозвільний	4,86	3,08	3,71	2,80	1,515
Агресивний	6,14	2,73	5,06	2,31	1,616
Саможертвний	4,57	3,82	3,76	2,54	0,873
Серйозний	4,43	1,62	4,50	2,16	-0,170

як позитивні, так і негативні моменти, що відбуваються в стосунках із людьми, і навряд чи що-небудь кому-небудь можуть пробачити.

Пильний тип особистості. Йому притаманні такі особливості: уважність, виняткове розумінням навколишнього середовища (можна порівняти з постійно діючим рентгеном, який просвічує ситуації й людей), постійна готовність ухилитися робить їх небезпечними супротивниками (особливо в ділових відносинах), володіють специфічною здатністю до сприйняття (вони негайно помічають помилкові повідомлення, приховані спонування, ухилення, спотворення правди або спроби ввести їх в оману, вони обдаровані спостерігачі), дуже чуттєві до прояву несправедливості, прислухаються виключно до себе, не шукають поради ззовні, легко приймають рішення й можуть самі про себе піклуватися, обережні в ділових відносинах (уважають за краще дізнатися про людину якомога більше, перш ніж контактувати з нею), хороші слухачі, вловлюють найтонші інтонації, дуже спритні (особливо, якщо вони нападають), роблять велику ставку на відданість і лояльність (інтенсивно працюють, щоб заслужити це, і ніколи не беруть «авансів») [5, с. 68, 72–75].

Далі розглянемо достовірні відмінності, які найменше проявляються в першій-еталонній групі. Наш аналіз будемо проводити від зворотного, тобто визначатимемо характеристики особистості, які повинні бути відсутні у військовослужбовців.

Згідно з описом **чуттєвого типу особистості**, можемо зробити такі висновки щодо нашої першої-еталонної групи. Їм притаманні мінімізація спектру емоцій у відносинах, від-

сутність завищених вимог до особистого комфорту й достатку, відсутність міцних емоційних зв'язків з родиною та друзями, мінімум почуттів, відсутність переживання щодо думки оточуючих, притаманні відчайдушні спонтанні рішення без усвідомлення кінцевої мети, непереймання через прояви власної нетактовності щодо інших, можуть нехтувати заздалегідь визначеним сценарієм певної діяльності, не мають схильності до скритності думок і почуттів [5, с. 79–80].

Мінімальний прояв **типу відлюдника** дає нам такі характеристики еталонної групи: люблять компанії, не люблять знаходитися наодинці, мають необхідність взаємодіяти з іншими людьми для задоволення власних потреб, роблять достатній акцент на інтимні стосунки, але вони для них лише задоволення фізіологічних потреб, не байдужі до отримання задоволення, подобається коли хвалять [5, с. 123–124].

З таблиці 1 видно, що в першій-еталонній і другій групах мають місце досить високі прояви інші типи особистості.

Так, наприклад, у першій і другій групах проявляється такий показник, як «**самовпевнений**» (6,57 і 5,47 відповідно). Оскільки відсутні достовірні відмінності, ми можемо сказати, що ця характеристика є загальною для всіх військовослужбовців Десантно-штурмових військ. Дамо стисло характеристику: лідери, їм притаманна зірковість, породжена самоповагою, самосвідомістю, віра в себе, високі амбіції, цілеспрямованість, вони знають чого хочуть, багато з них мають талант залучати інших до виконання поставленого завдання, прекрасно знають, як працювати

з масами, як і куди їх вести, вони не мають сумнівів щодо того, що вони унікальні, геніальні й що в них є особливе призначення в цьому світі, очікують від інших тільки доброго ставлення до себе, можуть скористатися перевагою сил і здібностей інших людей для досягнення своїх цілей (вони проникливі в ділових відносинах), дуже люблять досягати вершин і насолоджуються перебуванням там, люблять представляти себе героями, зірками або кращими у своїй професії, люблять похвалу [5, с. 31–34]. Загалом, на нашу думку, прояв самовпевненості й описаних вище індивідуальних характеристик пов'язаний із певними традиційними особливостями Десантно-штурмових військ, про що свідчить їх гасло «Ніхто крім нас». Тобто це більше не індивідуальні особливості, а все ж таки певний стереотип, який накладає свій відбиток.

Як зазначають автори методики, самовпевнений тип у поєднанні з сумлінним типом (що спостерігається в обох групах досліджуваних) протидіє прихильності до застрягання на деталях, надає більшої гнучкості й варіативності у вирішенні питань. Авантюрному типу (що характерно тільки для другої групи досліджуваних) він надає сміливості і штовхає до всіляких ризикованих дій, будь-яка особистість під час володіння достатньою часткою самовпевненості має гарантії на успіх.

У першій-еталонній групі мають прояв також показники «діяльнісний» та «агресивний». Вони не мають достовірної різниці з другою групою, але все ж таки на загальний психологічний портрет військовослужбовців першої-еталонної групи мають певний дотичний вплив. **Діяльнісний тип** характеризується своєю активністю, пошуком нових вражень, відсутню обмеження в коханні, задоволенні та ризиках, мають схильність відсторонюватися від реальних проблем (коли вони стають травматич-

ними для них саме з психологічного погляду) [5, с. 131–133]. **Агресивний тип** – люди сильні своєю натурою, відповідальні, вони ніколи не сховаються від ворога, можуть добре працювати в досить складних умовах і в небезпечних ситуаціях, не дозволяючи брати над собою верх хвилюванням і побоюванням, вони фізично сильні й часто з насолодою беруть участь у спортивних змаганнях, особливо там, де найбільш тісний контакт із суперником [5, с. 156–157].

Варто також звернути увагу на **авантюрний тип**, який притаманний другій групі. Люди авантюрного типу мають власну систему цінностей (на них не сильно впливають інші люди або норми суспільства), люблять ризик і зазвичай беруть участь у найнебезпечніших ситуаціях, не надто хвилюються про інших (уважають, що кожен сам може про себе подбати), мужні, фізично міцні й жорсткі, зметуть зі шляху будь-кого, хто наважиться скористатися їхньою перевагою, вони не відчують провини за минуле й занепокоєння за майбутнє, оскільки живуть одним днем [5, с. 102–103].

Отже, спробуємо зробити деякі висновки щодо результатів, які отримані за методикою Дж. Олдхема та Л. Морріса. Варто одразу зазначити, що під час інтерпретації результатів дослідження за цією методикою досить важко спиратися на отримані статистичні показники. За деякими шкалами, такими як «самовпевнений», «діяльний», «агресивний» у першій групі та «авантюрний» у другій групі, відсутні достовірні відмінності, але це не означає, що ці показники не впливають на загальний психологічний портрет тієї чи іншої групи досліджуваних. Десь вони загострюють показники основних шкал, а в деяких випадках, навпаки, пом'якшують.

1. Модель психологічного портрету першої-еталонної групи має такий вигляд:

$$\frac{\text{Сумлінний Пильний}}{\text{(основні складники, найвищі показники)}} + \frac{\text{Чуттєвий Відлюдник}}{\text{(найменші показники)}} + \frac{\text{Самовпевнений Діяльнісний Агресивний}}{\text{(другорядні показники)}}$$

Модель психологічного портрету військовослужбовців другої групи має такий вигляд:

$$\frac{\text{Сумлінний Пильний}}{\text{(основні складники, найвищі показники, що мають достовірні відмінності)}} + \frac{\text{Чуттєвий Відлюдник}}{\text{(найменші показники)}} + \frac{\text{Самовпевнений Авантюрний}}{\text{(другорядні показники)}}$$

2. Індивідуально-типологічні особливості, що притаманні військовослужбовцям Десантно-штурмових військ, які проявляють себе найкраще під час виконання бойових завдань, мають таку структуру.

Професійний складник – добре виконують завдання в екстремальних умовах, оскільки фізично сильні, цілеспрямовані, мають відсутність завищених вимог до власного комфорту, відповідальні, сміливі, перебувають у постійній готовності; планують виконання завдань, але за необхідності проявляють гнучкість у намічених планах; розумний ризик; організаторські здібності; добре орієнтуються в навколишньому середовищі, ситуації, інших людях (добре розвинуті уважність і сприйняття).

Морально-етичний складник – високі моральні принципи, які пов'язані з вірністю родині, справі, командирі; наказ начальника завжди правильний; чуттєві до прояву несправедливості; етичні норми специфічні, через які зовсім не переймаються.

Емоційно-вольовий складник – позитивні; емоції мають поверховий характер; активні; рідко пробачають; мінімізація прояву почуттів (контроль емоцій); відсутність міцних емоційних зв'язків (переконані, що кожен може сам піклуватися про себе); схильність відсторонуватися від проблем, що мають особистий травматичний характер; самостійні.

Соціальний складник – люблять компанії; не зважають на думку оточуючих (при цьому люблять, щоб їх хвалили); задовольняють власні потреби через спілкування з іншими (користь); важливі інтимні стосунки (розглядаються як задоволення фізіологічних потреб), схильні до закоханості (але це почуття не глибоке та швидко проходить).

3. Структура індивідуально-типологічних особливостей другої групи якісно майже не відрізняється від еталонної групи, але, безумовно, має кількісні відмінності, що можна побачити з таблиці 1.

Методика Дж. Олдхема та Л. Морріса, крім визначення типу особистості, дає можливість визначити ймовірні психічні розлади особистості, які можуть виникнути у військовослужбовців у результаті участі в бойових діях.

Розглянемо розлад особистості, який може виникнути в сумлінного типу. *Обсесивно-компульсивний розлад* особистості (автори методики називають його *нав'язливо-примусовий розлад*) – розлад особистості, що, за визначенням МКХ-10, характеризується надмірною стурбованістю порядком, увагою до деталей, перфекціонізмом, особистісним контролем і потребою контролювати власне середовище за рахунок гнучкості, відкритості й ефективності. Особи із цим розладом можуть часто приділяти велику увагу роботі та жертвувати дружніми стосунками й відпочинком [6].

Обсесивно-компульсивний розлад особистості відрізняється від обсесивно-компульсивного розладу, який належить до категорії неврозів. При цьому обидва розлади мають деякі спільні ознаки, такі як ритуалістична (компульсивна) поведінка, схильність до порядку, потреба в організації, накопичення непотрібних речей. Але відмінністю є власне ставлення людини до подібної поведінки: людина з обсесивно-компульсивним неврозом виконує компульсивні дії не за власним бажанням, а для заспокоєння тривоги, тоді як людина з розладом особистості вважає їх раціональними та правильними.

Для людини із цим розладом особистості дії та переконання інших часто є поляризованими («правильними» або «неправильними»), що призводить до проблем у міжособистісних стосунках. Незадоволення людини діями інших часто переростає в гнів [7, с. 15]. Люди з обсесивно-компульсивним розладом особистості часто є песимістами та схильні до депресії, у тому числі клінічної [8, с. 438]. Іноді це призводить до ризику самогубства [9, с. 186].

Наступний розлад, який притаманний пильному типу особистості, – *параноїдальний розлад особистості*. Згідно з МКХ-10, цей розлад особистості характеризується надмірною чутливістю до невдач, неможливістю прощати образи, підозрілістю й схильністю до перекручення дійсності шляхом тлумачення нейтральних або дружніх дій оточуючих як ворожих чи зневажливих. Спостерігаються повторні необґрунтовані підозри партнера в невірності, войовниче й завзяте відстоювання власної правоти. Такі особи схильні до перебільшеної самооцінки. Часто має місце перебільшена зарозумілість [6].

Нарцистичний розлад особистості може виникнути в самовпевненого типу особистості (він притаманний для двох груп досліджуваних). У психіатрії нарцисизмом називається розлад особистості, що характеризується патологічною егоцентричністю, егоїзмом, пихатістю. При цьому індивідууми, які страждають на цей розлад, досягають великих висот у житті, які їх усе ж не задовольняють. Нарцистичний розлад особистості характеризується переконаністю людини у власній унікальності, особливому високому становищі, перевазі над рештою сірою масою людей, завищенням самооцінки та думками про власні таланти й досягнення. Нарцистичний розлад особистості також є станом, за якого людина поглинена власними фантазіями про успіхи, вона чекає й вимагає від оточуючих повного підпорядкування та любові, беззаперечного послуху. Такі люди шукають підтвердження своєї унікальності й значущості, при цьому не вміють проявляти співчуття, думають, що звільнені від правил, яким підкоряються всі навколо.

Частковою ознакою є переконаність у тому, що всі навколо цієї людини заздять [10].

Отже, з огляду на те що кожна риса особистості може являти собою норму, акцентуацію та розлад (згідно з DSM-IV), ми можемо припустити, що в разі впливу стрес-факторів бойової обстановки на військовослужбовців у них можуть розвинути такі розлади особистості: obsесивно-компульсивний, параноїдальний і нарцистичний – перша-еталонна група; анти-соціальний і всі перераховані розлади особистості, що притаманні першій групі, – друга група досліджуваних.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, проведене дослідження дало змогу визначити типи особистості, які притаманні кращим представникам підрозділів Десантно-штурмових військ, оцінити достовірні відмінності з іншими військовослужбовцями, проаналізувати можливі розлади особистості, що можуть з'явитися у зв'язку з участю в бойових діях. Результати проведеного дослідження можна використовувати під час визначення кандидатів для проходження служби в лавах Десантно-штурмових військ Збройних Сил України за умови, що будуть унесені певні зміни до Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України, а саме включення методики визначення типу особистості й можливих особистісних розладів (Дж. Олдхема, Л. Морріса) до переліку методик, що використовуються зараз. Також отримані результати можуть використовуватися військовими психологами під час проведення внутрішньої роботи (психологічної підготовки та психокорекційних заходів) для досягнення особовим складом показників кращих представників свого роду військ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Окландер М., Жарська І. Поведінка споживача : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 208 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4618/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%87%D0%B0.pdf> (дата звернення: 12.08.2020).
2. Venesiable E. It fattore unamo negli incidenti divolo. *Minerva Med.* 1974. Vol. 65. № 81. P. 4238–4244.
3. Lager C. Pilot reability. *The Royal Institute of Technology.* Stokgolm, 1974. P. 261.
4. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности : учебное пособие для вузов. Москва, 2001. 511 с.
5. Олдхэм Дж., Моррис Л. Узнай себя. Автопортрет вашей личности. Москва : Вече, 2007. 544 с.
6. Міжнародна класифікація хвороб 10-го перегляду. URL <https://mkb-10.com/index.php?pid=4251> (дата звернення: 14.08.2020).
7. Obsessive-Compulsive Personality Disorder and Behavioral Disinhibition / Villemarette-Pittman, R. Nicole, M. Stanford, K. Greve, R. Houston, Ch. Mathias. *The Journal of Psychology.* 2004. № 138 (1). P. 5–22.
8. Pilkonis P.A., Frank E. Personality pathology in recurrent depression: nature, prevalence, and relationship to treatment response. *Am J Psychiatry* 145. 1988. P. 435–441.
9. Raja M., Azzoni A. The impact of obsessive-compulsive personality disorder on the suicidal risk of patients with mood disorders. *Psychopathology.* 2007. № 40 (3). P. 184–190.
10. Павленко Т.М. Розлади особистості: розвиток уявлень, сучасні класифікації, погляди на терапію. *Спеціалізований медичний портал.* URL: <https://health-ua.com/article/36225-rozladi-osobistost-rozvitok-uyavlen-suchasnklasifkatc-poglyadi-na-terapyu> (дата звернення: 15.08.2020).